

**METODOLOŠKO UPUTSTVO**  
NACIONALNA KLASIFIKACIJA OBRAZOVANJA

<b>) &amp;</b>	<b>METODOLOŠKO UPUTSTVO</b>	<b>52</b>
----------------	-----------------------------	-----------

## SADRŽAJ

I Uvod .....	3
II Struktura važećeg obrazovnog sistema u Crnoj Gori .....	4
III Svrha i razlozi za uvođenje Nacionalne klasifikacije obrazovanja- NKO .....	7
IV Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja- ISCED 2011 .....	8
V Nacionalni sistem obrazovanja i veza sa ISCED 2011 .....	10
Aneks 1. NKO – nivoi obrazovanja .....	17
Aneks 2. NKO – oblasti obrazovanja .....	21
Aneks 3. Definicije korišćene u Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja (ISCED) ..	22
Aneks 4. Odnosi između nivoa ISCED 2011 i ISCED 1997 .....	29

## I Uvod

Zakonski osnov za donošenje Uredbe o nacionalnoj klasifikaciji obrazovanja sadržan je u odredbi člana 43 stav 4 Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike („Sl.list CG“, br. 18/12). Nacionalna klasifikacija obrazovanja (u daljem tekstu: NKO) je nacionalni standard za prikupljanje i prezentovanje statističkih podataka o obrazovanju, prema ISCED nivou. Nacionalna klasifikacija obrazovanja je urađena na osnovu Međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja (ISCED 2011).

Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (ISCED) je okvir koji omogućava standardizovano izvještavanje širokog obima relevantne statistike obrazovanja u skladu s međunarodno prihvaćenim skupom zajedničkih definicija i koncepata, obezbjeđujući međunarodnu uporedivost dobijenih indikatora.

Klasifikacija obrazovnih programa određuje statističko izvještavanje o obrazovnim sistemima npr. upisima, upisanim licima, nastavnicima/profesorima i drugim ljudskim i finansijskim izvorima. Statistika o obrazovnom programu može dati informaciju o vezama između ulaza (upisanih lica u sistem), procesa (učestvovanja) i izlaza (kvalifikacije - uvjerenja, svjedočanstva, diplome ili sličnog).

ISCED 2011 klasifikacija, a time i NKO prave podjelu obrazovnih programa prema ISCED nivoima i prema obrazovnim oblastima.

Nacionalna klasifikacija obrazovanja sadrži 9 nivoa i to:

- nulti nivo se dodjeljuje predškolskom obrazovanju;
- prvi nivo (primary) obuhvata osnovno obrazovanje od prvog do petog razreda;
- drugi nivo (lower secondary) obuhvata osnovno obrazovanje od šestog do devetog razreda;
- treći nivo (upper secondary) obuhvata u nacionalnom sistemu srednju školu i to bez obzira na dužinu trajanja;
- četvrti nivo obrazovanja predstavlja nekadašnje više škole i sadašnji peti nivo majstorskog ispita;
- peti nivo ISCED međunarodne klasifikacije prema opisu nije prepoznat u postojećem nacionalnom sistemu obrazovanja;
- šesti nivo predstavljaju svi studijski programi u trajanju 3 ili 4 godine;
- sedmi nivo su studijski programi koji traju 5 ili 6 godina;
- osmi nivo po nacionalnoj klasifikaciji su doktorske studije.

Članovima 7 i 8 citirane uredbe je na specifičan način propisana primjena obrazovnih oblasti od dana donošenja uredbe do 01.01.2016. godine i poslije ovog utvrđenog datuma.

## II Struktura važećeg obrazovnog sistema u Crnoj Gori

Strukturu obrazovnog sistema Crne Gore, čine:

- predškolsko vaspitanje i obrazovanje,
- osnovno obrazovanje,
- srednje obrazovanje (srednje opšte obrazovanje - gimnazija i srednje stručno obrazovanje),
- visoko obrazovanje.

Obrazovanje odraslih je dio ukupnog sistema i realizuje se na svim nivoima obrazovanja. Građani Crne Gore su jednaki u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo. Obrazovanje i vaspitanje se ostvaruje na osnovu obrazovnog programa (kurikuluma). Obrazovni program postaje javno važeći kada ga donese, odnosno odobri nadležno Ministarstvo.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje se u Crnoj Gori realizuje u skladu sa odredbama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 31/05 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 04/08, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13,39/13 i 44/13) i odredbama Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju („Sl. list RCG”, br. 64/02 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 80/10 i 40/11 ) Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, obuhvata djecu do polaska u osnovnu školu, nije obavezno i nije preduslov za pohađanje osnovne škole. Ovaj vid vaspitanja i obrazovanja se u Crnoj Gori ostvaruje u ustanovama predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koje se mogu osnivati kao privatne i kao javne ustanove. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje se realizuje: u jaslicama (djeca uzrasta do 3 godine) i vrtićima (od 3 godine starosti do polaska u školu). Postoje i drugi vidovi organizovanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja (školice, igraonice, vježbaonice i drugo).

Osnovno vaspitanje i obrazovanje se u Crnoj Gori realizuje u skladu sa odredbama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 31/05 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 04/08, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13,39/13 i 44/13) i odredbama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 45/10, 40/11 i 39/13). Osnovno obrazovanje i vaspitanje je obavezno za svu djecu uzrasta od 6 do 15 godina života. Osnovno obrazovanje i vaspitanje traje devet godina. U školu se upisuju djeca koja će u kalendarskoj godini, u kojoj počinju da pohađaju školu, navršiti 6 godina života.

Obrazovni programi devetogodišnje osnovne škole se realizuju u okviru tri ciklusa (3+3+3), a učenici u trećem ciklusu imaju mogućnost izbora nastavnih predmeta u skladu s njihovim potrebama, mogućnostima i interesovanjima.

Opšte srednje (gimnazijsko) obrazovanje u Crnoj Gori se realizuje u skladu sa odredbama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 31/05 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 04/08, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13,39/13 i 44/13 ) i odredbama Zakona o gimnaziji (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 45/10,73/10 i 39/13). Opšte srednje obrazovanje, u Crnoj Gori traje četiri godine. U prvi razred gimnazije može se upisati lice koje je završilo osnovno obrazovanje, a ima manje od 17 godina života. Opšte srednje obrazovanje se stiče polaganjem maturalnog ispita, koji čini opšti uslov za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj ustanovi.

Srednje stručno obrazovanje se u Crnoj Gori realizuje u skladu sa odredbama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 31/05 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 04/08, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13,39/13 i 44/13) i odredbama Zakona o stručnom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07 i „Sl. list CG”, br. 45/10 i 39/13).

U skladu sa zakonskim odredbama stručno obrazovanje u Crnoj Gori se može realizovati kao:

- niže stručno obrazovanje (u trajanju od dvije godine);
- srednje stručno obrazovanje (u trajanju od tri ili četiri godine) i
- više stručno obrazovanje (u trajanju do dvije godine, kao nastavak srednjeg stručnog obrazovanja).

U dvogodišnju stručnu školu može se upisati lice koje je završilo:

- osnovnu školu;
- osnovnu školu po prilagođenom programu i
- najmanje sedmi razred osnovne škole, a redovno je pohađalo nastavu do 15. godine života.

U trogodišnju i četvorogodišnju stručnu školu može se upisati lice koje je završilo osnovnu školu.

U višu stručnu školu može se upisati lice koje je završilo:

- četvorogodišnju stručnu školu i položilo stručni ispit;
- stručnu gimnaziju i položilo maturalni ispit i
- trogodišnju stručnu školu, položilo majstorski ispit i diferencijalne ispite.

Zakonom o stručnom obrazovanju predviđeno je polaganje:

- praktičnog ispita – nakon završene dvogodišnje stručne škole;
- završnog ispita – nakon završene trogodišnje stručne škole;
- stručnog ispita – nakon završene četvorogodišnje stručne škole;
- diplomskog ispita – nakon završene više stručne škole;
- majstorskog ispita – za učenike koji su završili trogodišnju stručnu školu, položili završni ispit i imaju tri godine radnog iskustva u struci, kao i za učenike koji su završili četvorogodišnju stručnu školu, koji su položili stručni ispit i imaju dvije godine radnog iskustva u struci.

U Crnoj Gori reforma visokog obrazovanja, započela je potpisivanjem Bolonjske deklaracije 2003. godine i donošenjem relevantnog Zakona o visokom obrazovanju. Zakon je omogućio reformu visokog obrazovanja, prvenstveno u cilju povećanja efikasnosti studija i usaglašavanja obrazovnog sistema sa evropskim tendencijama u visokom obrazovanju na principima Bolonjske deklaracije i Lisabonske konvencije. Primjena principa Bolonjske deklaracije je na prvoj godini studija na svim fakultetima Crne Gore počela akademske 2004/05. godine. Visoko obrazovanje ostvaruju univerziteti i ustanove visokog obrazovanja koje su licencirane i akreditovane u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju. Visoko obrazovanje se u Crnoj Gori stiče na univerzitetu i drugim ustanovama, koje mogu biti osnovane kao javne i privatne.

U skladu sa navedenim, struktura obrazovnog procesa je usaglašena sa savremenim kretanjima u Evropi, utvrđivanjem **tri nivoa** visokog obrazovanja: **osnovnog** (dodiplomskog), **postdiplomskog** i **doktorskog**.

*Osnovne studije* u Crnoj Gori organizuju se i ostvaruju u skladu sa pravilima studiranja zasnovanim na Evropskom sistemu prenosa kredita (ECTS) i principima Bolonjske deklaracije i realizuju se kao primijenjene ili akademske. Osnovne studije na primijenjenim studijskim programima za sticanje diplome primijenjenih osnovnih studija traju tri studijske godine (180 ECTS kredita). Osnovne studije na akademskim studijskim programima za sticanje diplome akademskih osnovnih studija traju najmanje tri studijske godine, odnosno najmanje 180 ECTS kredita ili do broja kredita predviđenog za upisani studijski program. Novi sistem sadrži sve elemente usklađene sa evropskim standardima, uz istovremeno zadržavanje, gdje se to pokazalo neophodnim i tradicionalnog četvorogodišnjeg nivoa visokoškolskog obrazovanja. Studijski program medicine traje šest godina (360 ECTS kredita), a stomatologije i farmacije pet godina (300 ECTS kredita).

*Postdiplomskim studijama* smatra se svaki studijski program koji daje pravo na sticanje stepena nakon završenih osnovnih studija, diplome specijalističkih studija, diplome magistra ili diplome akademskog naziva magistra nauka, odnosno umjetnosti, u skladu sa Zakonom. Univerzitet, odnosno fakultet ili akademija organizuju i izvode postdiplomske studije iz naučnih, umjetničkih i stručnih oblasti za koje su akreditovani. Na postdiplomskim studijama za sticanje diplome specijalističkih studija stiče se obrazovanje iz naučnih i stručnih oblasti studija, a na studijama za sticanje diplome akademskog naziva magistra stiče se i obrazovanje zasnovano na naučnim istraživanjima ili umjetničkom stvaralaštvu učešćem u organizovanom naučno-istraživačkom ili umjetničkom radu.

- Postdiplomske specijalističke studije se organizuju nakon završenih osnovnih studija obima 180 ECTS kredita i traju jednu studijsku godinu (dva semestra), odnosno obim studijskog programa ovih studija iznosi 60 ECTS kredita. Postdiplomske studije za sticanje akademskog naziva magistra nauka ili magistra umjetnosti organizuju se nakon završenih akademskih osnovnih studija, tako da zajedno sa osnovnim studijama imaju obim najmanje 300 ECTS kredita.
- Postdiplomske magistarske studije (akademske i primijenjene) traju jednu godinu (60 ECTS kredita) nakon specijalističkih studija, a dvije godine (120 ECTS kredita) nakon osnovnih studija. Upis na postdiplomske studijske programe vrši se na osnovu javnog konkursa. Pravo prijave na konkurs za upis na postdiplomske studije imaju kandidati sa završenim osnovnim studijama, odnosno sa najmanje 180 ECTS kredita i koji su stekli diplomu osnovnih studija iz odgovarajuće oblasti nauka ili umjetnosti. Upis na postdiplomske studije je baziran na konkurentnoj osnovi, u skladu sa rezultatima postignutim tokom studiranja.

*Doktorskim studijama* smatra se svaki studijski program koji daje pravo na sticanje diplome akademskog naziva doktora nauka. Visokoškolska ustanova, organizuje i izvodi doktorske studije iz naučnih oblasti za koji je akreditovana. Na doktorskim studijama za sticanje diplome akademskog naziva doktora nauka stiče se obrazovanje iz naučnih oblasti studija, učešćem u organizovanom naučno-istraživačkom radu i samostalnom realizacijom naučnih istraživanja. Doktorske studije traju tri studijske godine (šest semestara), odnosno obim studijskog programa ovih studija iznosi 180 ECTS kredita. Doktorske studije za sticanje akademskog naziva doktora nauka organizuju se nakon završenih postdiplomskih studija za sticanje akademskog naziva magistra nauka obima 300 ECTS kredita.

### **III Svrha i razlozi za uvođenje Nacionalne klasifikacije obrazovanja- NKO**

NKO mora zadovoljiti potrebe nacionalne statistike, ali i omogućiti međunarodnu uporedivost, što znači da mora biti usklađena sa međunarodnim standardima i ujedno odgovarati nacionalnim potrebama.

UNESCO je 2011. godine prihvatio revidiranu međunarodnu klasifikaciju obrazovanja International Standard Classification of Education - ISCED 2011, kao međunarodni standard za prikupljanje i prezentovanje podataka o obrazovanju. ISCED 2011 omogućava uporedivost podataka o obrazovanju na međunarodnom nivou i koristi se za izvještavanje međunarodnim organizacijama (npr. Eurostat-u) o obrazovanju stanovništva. ISCED 2011 predstavlja statistički okvir za prikupljanje i prikazivanje podataka o obrazovanju na svjetskom nivou, jer omogućava međunarodnu uporedivost podataka.

Svjesni značaja prilagođavanja nacionalne statistike međunarodnim statistikama, izradili smo Metodologiju NKO, koja će zadovoljavati nacionalne potrebe, a ujedno biti potpuno usaglašena s međunarodnom klasifikacijom ISCED 2011.

Metodologija NKO, isto kao i međunarodna (ISCED 2011), daje definicije, kriterijume i uputstva, kako i na koji način razvrstati obrazovne/studijske programe. Primjena NKO će omogućiti transparentnost podataka o obrazovanju s obzirom na ostale zemlje u svijetu.

NKO zasniva se na pravilima, varijablama i tumačenjima koja važe i za ISCED 2011. Svaki obrazovni program razvrstan prema NKO ujedno je razvrstan i prema klasifikaciji ISCED 2011.

#### **Razlozi uvođenja NKO**

Ujedinjene nacije i njihove agencije UNESCO i UNICEF, kao i OECD i Evropska unija, preko svoje statističke agencije EUROSTAT-a, prate, prikazuju i analiziraju podatke o obrazovanju na globalnom nivou. Pri tome koriste Međunarodnu standardnu klasifikaciju obrazovanja ISCED 2011. Budući da je Crna Gora kao država članica UN-a obavezna davati podatke o obrazovanju međunarodnim organizacijama, nepohodno je podatke o obrazovanju organizovati prema međunarodnim standardima. NKO je u potpunosti usklađena s klasifikacijom ISCED 2011, jer omogućava prikupljanje, prikazivanje i predstavljanje podataka o obrazovanju prema međunarodnim standardima.

Kako je Crna Gora otvorena u obrazovnoj razmjeni, NKO će omogućiti lakšu razmjenu obrazovnih programa učenika i studenata na evropskom i svjetskom nivou, kao i međunarodno priznatu osnovu za nostrifikaciju diploma i diploma stečenih u obrazovnim sistemima drugih država.

#### **Svrha NKO**

Uvođenje NKO ima svoj značaj i na nacionalnom i na međunarodnom nivou. Nacionalni značaj sastoji se u mogućnosti definisanja mjesta pojedinih obrazovnih programa u nacionalnom obrazovnom sistemu dodjelom jedinstvene šifre, po kojoj će uvijek biti prepoznatljiv bez obzira na različite nazive. Svakom budućem obrazovnom programu pri izdavanju dozvole dodjeljivaće se i šifra klasifikacije NKO, koju treba unijeti u svaki dokument o završenom obrazovanju (uvjerenje, svjedočanstvo, diplomu i slično). Podaci o stečenoj školskoj spremi u popisu stanovništva takođe trebaju biti prikazivani prema NKO. Klasifikacija NKO se treba primjenjivati i na ostala statistička istraživanja, kao na primjer, na Anketu o radnoj snazi.

Na osnovu ukazanog, koristeći NKO u nacionalnim evidencijama, obrazovni sistem Crne Gore će biti uporediv sa sistemima obrazovanja drugih država koje primjenjuju ISCED 2011.

#### **Pravila razvrstavanja obrazovnih programa prema NKO**

Svakom obrazovnom programu jednoznačno se određuje nivo obrazovanja i obrazovno područje. Ove dvije varijable predstavljene su nezavisnim sistemom šifara, koji zajedno određuju šifru obrazovnog programa prema klasifikaciji NKO.

## IV Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja- ISCED 2011

Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (ISCED) pripada međunarodnoj grupaciji ekonomskih i društvenih klasifikacija Ujedinjenih nacija koje se primjenjuju u statistici širom svijeta s ciljem da se prikupe i analiziraju međunarodno uporedivi podaci. ISCED je referentna klasifikacija za organizovanje obrazovnih programa i srodnih kvalifikacija do obrazovnih nivoa i oblasti. ISCED je plod međunarodnog ugovora formalno usvojenog od strane Generalne skupštine zemalja članica UNESCO-a.

ISCED služi kao okvir za klasifikaciju obrazovnih aktivnosti definisanih u programima i pripadajućim kvalifikacijama unutar međunarodno prihvaćenih kategorija. Osnovni koncept i definicije ISCED-a imaju za cilj da budu međunarodno važeće i cjelovite za različite obrazovne sisteme, bez obzira na sadržaj različitih sistema.

ISCED klasifikuje obrazovne programe prema sadržaju, primjenjujući dvije međuklasifikacijske varijable: nivo obrazovanja i oblasti obrazovanja. Ova verzija ISCED-a (ISCED 2011) predstavlja revidiranu verziju ISCED 1997 klasifikacije nivoa obrazovanja. Takođe, uvodi povezanu klasifikaciju stečenih nivoa obrazovanja na osnovu priznatih obrazovnih kvalifikacija.

Informacije sastavljene prema ISCED-u mogu se koristiti za prikupljanje statističkih podataka o različitim obrazovnim aspektima koji su od interesa za one koji kreiraju obrazovnu politiku i druge korisnike međunarodne statistike obrazovanja. Ovi aspekti uključuju: upis i pohađanje određenog obrazovanja, ljudske ili finansijske resurse u obrazovanju, kao i stečeno obrazovnje stanovništva.

Primjena ISCED-a olakšava pretvaranje detaljne nacionalne statistike o učesnicima i pružaocima usluga u obrazovanju, sastavljene na osnovu nacionalnih koncepata i definicija, u kategorije koje se mogu upoređivati i interpretirati na međunarodnom nivou.

Prikupljanje podataka o obrazovanju prema ISCED-u može se zasnivati na administrativnim registrima, individualnim istraživanjima ili istraživanjima u domaćinstvima, kao i na makroekonomskim agregiranim statistikama. ISCED 2011 zasniva se na tri komponente: međunarodno dogovorenim konceptima i definicijama, sistemu klasifikacija i ISCED mapiranju obrazovnih programa i pripadajućih kvalifikacija širom svijeta.

ISCED mapiranje je alat neophodan za organizovanje informacija o nacionalnim obrazovnim sistemima, njihovim programima i pripadajućim kvalifikacijama u svrhu sigurne uporedivosti ISCED informacija o nivoima, kao i pomoć u njihovoj interpretaciji za potrebe međunarodne statistike. ISCED mapiranje osigurava transparentnost procesa šifriranja nacionalnih obrazovnih programa i pripadajućih kvalifikacija u uporedive kategorije za upotrebu u međunarodnoj statistici na način povezivanja klasifikacijskih kriterijuma, svojstava obrazovnih programa i kvalifikacija koje im pripadaju.



## JEDINICA KLASIFIKACIJE

Osnovne jedinice klasifikacije u ISCED-u su nacionalni (ili podnacionalni) obrazovni programi i priznate obrazovne kvalifikacije. Prema ISCED-u, obrazovni program definisan je kao koherentan skup ili niz obrazovnih aktivnosti, osmišljen ili organizovan u svrhu postizanja prethodno određenih ciljeva učenja ili u svrhu ostvarivanja specifičnog skupa obrazovnih zadataka u određenom periodu. Ciljevi obuhvataju poboljšanje znanja, vještina i kompetencija unutar ličnog, društvenog i/ili poslovno povezanog konteksta. Ciljevi učenja su obično povezani sa pripremanjem za naprednije studije i/ili za zanimanje ili zanat, grupu zanimanja ili zanata, ali mogu biti povezani i sa ličnim razvojem ili slobodnim vremenom. Zajednička karakteristika obrazovnih programa jeste da je nakon ispunjavanja ciljeva učenja ili obrazovnih ciljeva njihovo uspješno završavanje sertifikovano.

Obrazovni program može biti strogo definisan i regulisan u nacionalnom kontekstu. ISCED definicija obrazovnog programa pokriva brojne mogućnosti dostupne u različitim zemljama s ciljem ostvarivanja uporedivosti na međunarodnom nivou.

Klasifikacija obrazovnih programa određuje statističko izvještavanje o obrazovnim sistemima, npr. upisima, upisanima, nastavnicima i drugim ljudskim i finansijskim izvorima. Statistika o obrazovnim programima može dati informacije o vezama između ulaza (upisanih u sistem), procesa (učestvovanja) i izlaza (kvalifikacije- uvjerenja, svjedočanstva, diplome ili sličnog ).

## V Nacionalni sistem obrazovanja i veza sa ISCED 2011

### **Predškolsko obrazovanje – jaslice**

Ovaj nivo obuhvata obrazovne programe koji su predviđeni za malu djecu i predstavljaju prvi korak u organizovanom obrazovanju. Jaslice su dio predškolske ustanove koje obuhvataju vaspitanje i obrazovanje djece uzrasta do tri godine života. Najčešće obuhvataju djecu uzrasta od jedne do tri godine, dok je sve više zahtjeva roditelja/staratelja za upis djece mlađe od godine dana, najčešće iz ekonomskih razloga. Obrazovni programi u ranom djetinjstvu su sadržajem osmišljeni za ovaj uzrast. Pripada ISCED nivou 0, za ovaj nivo koristi se šifra 010 - obrazovni programi u ranom djetinjstvu. Da bi se obrazovni program mogao klasifikovati u ovaj ISCED nivo mora imati obrazovne aktivnosti najmanje 2 sata dnevno ili 100 dana godišnje.

### **Predškolsko obrazovanje – vrtić**

Programi na ovom ISCED nivou namjenjeni su djeci koja su ispod starosne dobi za ulazak u ISCED nivo 1. Vrtić je dio predškolske ustanove koja obuhvata vaspitanje i obrazovanje djece uzrasta od tri godine života do polaska u osnovnu školu. Ovaj nivo obrazovanja nije obavezan i nije preduslov za pohađanje osnovne škole.

Programi predškolskog obrazovanja u vrtićima su osmišljeni za djecu starosti od tri godine do početka osnovnog obrazovanja, odnosno do početka ISCED nivoa 1. Obrazovni programi na ISCED nivou 0 koriste šifru 020 za programe predškolskog obrazovanja. Svrha obrazovnih programa na ovom nivou je pripremanje djece za obrazovanje na nivou 1. ISCED 0 nema kriterijum trajanja, međutim program treba trajati minimalno 2 sata dnevno ili 100 dana godišnje da bi se obuhvatile sve obrazovne aktivnosti. Dopunski kriterijum za ovaj nivo je da nastavnici imaju pedagoške kvalifikacije. Gornja starosna granica za kategoriju predškolskog obrazovanja zavisi od teoretske starosti za ulazak na ISCED nivo 1, tj. prvu fazu osnovnog obrazovanja

### **Osnovno obrazovanje - redovno (niži razredi I-V)**

U crnogorskom obrazovnom sistemu osnovno obrazovanje je jedinstveno i traje devet godina. Osnovno obrazovanje i vaspitanje ostvaruje se u osnovnoj školi, obavezno je i besplatno za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina. U prvi razred upisuju se djeca koja će u kalendarskoj godini, u kojoj počinju da pohađaju školu, navršiti šest godina života. Trajanje ovog nivoa je pet godina. Odgovara nivou 1 po ISCED 2011 klasifikaciji. Prema nacionalnom okviru kvalifikacija, kvalifikacija stečena završetkom dijela programa osnovnog obrazovanja pripada nivou I, podnivo jedan (I1).

### **Osnovno obrazovanje - za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama (I-V)**

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama, je dio jedinstvenog vaspitno-obrazovnog sistema. Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama obezbjeđuje onaj stepen obrazovanja koji odgovara njihovom fizičkom, intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju. Vaspitanje i obrazovanje djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju koja se ne mogu obrazovati u školi, kada je to u njihovom najboljem interesu, ostvaruje se u resursnim centrima zbog neophodne podrške i tijesne povezanosti obrazovanja, rehabilitacije i rehabilitacije. U cilju lakšeg sticanja znanja i vještina, djeca sa posebnim obrazovnim potrebama imaju pravo na obrazovanje po posebno utvrđenom programu prilagođenom njihovim potrebama.

*Djeca sa smetnjama u razvoju* su djeca sa tjelesnom, mentalnom i senzornom smetnjom i djeca s kombinovanim smetnjama; *Djeca sa teškoćama u razvoju* su djeca sa poremećajima u ponašanju; teškim hroničnim oboljenjima; dugotrajno bolesna djeca i druga djeca koja imaju poteškoće u učenju i druge teškoće uzrokovane emocionalnim, socijalnim, jezičkim i kulturološkim preprekama.

**Resursni centar** je posebna ustanova koja izvodi obrazovno-vaspitni proces, pruža drugim obrazovno-vaspitnim ustanovama savjetodavnu i stručnu podršku za obrazovanje i vaspitanje djece sa određenom vrstom smetnje u razvoju i izvodi obuku nastavnika koji obavljaju obrazovno-vaspitni rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama. Obrazovni program sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći, odnosno vaspitni program obezbjeđuje djeci sa posebnim obrazovnim potrebama mogućnost da dobiju jednak obrazovni standard, kao što ga obezbjeđuju obrazovni programi osnovnog, opšteg srednjeg i stručnog obrazovanja i vaspitanja, u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima.

U resursnim centrima radi se po javno važećem obrazovnom programu uz prilagođeno izvođenje obrazovnog programa i obezbjeđivanje dodatne stručne pomoći, dodatnih uslova i pomagala, tehničke pomoći, u skladu sa obrazovnim programom, a u planu i izvođenje nastave po posebnom obrazovnom programu. Odgovara nivou 1 po ISCED 2011 klasifikaciji. Prema nacionalnom okviru kvalifikacija, kvalifikacija stečena završetkom dijela programa osnovnog obrazovanja spada u nivo I, podnivo jedan (I1).

#### **Osnovno obrazovanje - za odrasle (I-V)**

Obrazovanje odraslih je dio jedinstvenog obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Odraslo lice koje se uključi u program obrazovanja za odrasle stiče status polaznika obrazovanja. Školu pohađaju lica starija od 15 godina, koja nijesu stekla osnovno obrazovanje u redovnom obrazovnom procesu. Sistem obrazovanja odraslih je dostupan svim kategorijama odraslih. Osnovno obrazovanje odraslih omogućava odraslim licima obrazovanje kojim se dopunjuje njihovo opšte znanje, koje nijesu stekli redovnim školovanjem u godinama školskog uzrasta. Odgovara nivou 1 po ISCED 2011 klasifikaciji. Prema nacionalnom okviru kvalifikacija, kvalifikacija stečena završetkom dijela programa osnovnog obrazovanja pripada nivou I, podnivo jedan (I1).

#### **Osnovno obrazovanje - redovno (viši razredi VI-IX)**

Obrazovni programi na ovom nivou su nastavak obrazovanja nakon ISCED nivoa 1, odnosno nakon završenog petog razreda osnovne škole. Učenici ulaze na ISCED nivo 2 obično kada imaju 10-11 godina. Ovaj nivo obrazovanja traje četiri godine. Ovaj nivo pripada 2 nivou prema ISCED 2011 klasifikaciji. Završetkom ovog nivoa dobija se kvalifikacija završenog osnovnog obrazovanja. U crnogorskom obrazovnom sistemu, u V razredu se učenicima olakšava postepeni prelaz sa razredne na predmetnu nastavu. Nastava u VI razredu je u potpunosti predmetna, kao i u narednim razredima trećeg ciklusa. Nastavu realizuju predmetni nastavnici. Na kraju ISCED nivoa 2 učenici su obično starosne dobi 14–15 godina. Prema nacionalnom okviru kvalifikacija, kvalifikacija stečena završetkom programa osnovnog obrazovanja pripada nivou I, podnivo dva (I2).

#### **Osnovno obrazovanje - za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama (VI-IX)**

Obrazloženje ovog nivo je isto kao kod djela "Osnovno obrazovanje za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama (I- V)". Ovaj nivo pripada drugom nivou prema ISCED 2011 klasifikaciji. Završetkom ovog nivoa dobija se kvalifikacija završenog osnovnog obrazovanja. Prema nacionalnom okviru kvalifikacija, kvalifikacija stečena završetkom programa osnovnog obrazovanja pripada nivou I, podnivo dva (I2).

### **Osnovno obrazovanje - za odrasle (VI-IX)**

Obrazovanje odraslih je dio jedinstvenog obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Odraslo lice koje se uključi u program obrazovanja za odrasle stiče status polaznika obrazovanja. Školu pohađaju lica starija od 15 godina, koja nijesu stekla osnovno obrazovanje u redovnom obrazovnom procesu. Ovaj nivo pripada 2 nivou prema ISCED 2011 klasifikaciji. Završetkom ovog nivoa dobija se kvalifikacija završenog osnovnog obrazovanja. Prema nacionalnom okviru kvalifikacija, kvalifikacija stečena završetkom programa osnovnog obrazovanja pripada nivou I, podnivo dva (I2).

### **Srednje obrazovanje – dvogodišnja stručna škola**

U školu za sticanje nižeg stručnog obrazovanja može se upisati lice koje je završilo osnovnu školu i nije starije od 17 godina života. Srednje obrazovanje nastavlja se na osnovno i obično obuhvata populaciju od 14 ili 15 godina života. U dvogodišnjoj stručnoj školi se stiče niže stručno obrazovanje u trajanju od dvije godine. Nakon završene dvogodišnje stručne škole učenik polaže praktični ispit. Niže stručno obrazovanje odgovara nivou 3 po ISCED 2011 klasifikaciji. Nakon uspješnog završetka dvogodišnjeg obrazovanja moguće je, upisom u odgovarajući razred, nastaviti obrazovanje u trogodišnjim školama, uz polaganje dopunskih i diferencijalnih ispita. Diploma o stečenom nižem stručnom obrazovanju dobija se završetkom programa nižeg stručnog obrazovanja i polaganjem praktičnog ispita. Prema okviru kvalifikacija, kvalifikacija nižeg stručnog obrazovanja pripada nivou dva (II): (120 kredita).

### **Srednje obrazovanje – trogodišnja stručna škola**

U školu za sticanje srednjeg stručnog obrazovanja može se upisati lice koje je završilo osnovnu školu i nije starije od 17 godina života. Srednje obrazovanje nastavlja se na osnovno, polaznici obično započinju školovanje na ovom nivou u dobi od 14 ili 15 godina. Srednje stručno obrazovanje nije obavezno. U trogodišnjoj stručnoj školi se stiče srednje stručno obrazovanje u trajanju od tri godine. Nakon završene trogodišnje stručne škole učenik polaže završni ispit. Srednje stručno obrazovanje u trogodišnjem trajanju odgovara nivou 3 po ISCED 2011 klasifikaciji uz mogućnost polaganja majstorskog ispita uz radno iskustvo i četvorogodišnje obrazovanje uz dopunske i diferencijalne ispite. Učenik koji je završio srednju stručnu školu u trogodišnjem trajanju može se upisati u četvrti razred četvorogodišnje stručne škole, pod uslovom da je položio utvrđene dopunske i diferencijalne ispite. Diploma o stečenom srednjem stručnom obrazovanju u trajanju od tri godine dobija se završetkom programa srednjeg stručnog trogodišnjeg obrazovanja i polaganjem završnog ispita. Prema okviru kvalifikacija, kvalifikacija srednjeg stručnog obrazovanja pripada nivou tri (III) odnosno (180 kredita).

### **Srednje obrazovanje – četvorogodišnja stručna škola**

U prvi razred srednje škole upisuju se lica sa stečenim osnovnim obrazovanjem. Srednje obrazovanje nastavlja se na osnovno, polaznici obično započinju školovanje na ovom nivou u dobi od 14 ili 15 godina života. U četvorogodišnjoj stručnoj školi se stiče srednje stručno obrazovanje u trajanju od četiri godine. Četvorogodišnje stručno zanimanje završava se polaganjem stručnog ispita. Završetkom obrazovnih programa (formalnog obrazovanja) stiče se nivo obrazovanja, tj. stepen stručne spreme, odnosno kvalifikacija nivoa obrazovanja, koji se potvrđuje diplomom i daje takav obim opšteg i stručnog znanja koji omogućava lični i profesionalni razvoj, koji znači i mogućnost nastavka obrazovanja i mogućnost uključivanja na tržište rada. Nakon završene četvorogodišnje stručne škole učenik polaže stručni ispit. Srednje stručno obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju odgovara nivou 3 po ISCED 2011 klasifikaciji uz mogućnost pristupa visokom obrazovanju, polaganju majstorskog ispita uz radno iskustvo, kao i upis na više stručne škole. Diploma o stečenom srednjem stručnom obrazovanju u trajanju od četiri godine dobija se završetkom programa srednjeg stručnog četvorogodišnjeg obrazovanja i polaganjem stručnog ispita. Prema okviru kvalifikacija, kvalifikacija srednjeg stručnog obrazovanja razvrstana je u nivo IV, podnivo jedan (IV1) sa (240 kredita).

### **Srednje obrazovanje - gimnazija**

U gimnaziji se ostvaruje opšte srednje obrazovanje. Opšte srednje obrazovanje, koje u Crnoj Gori traje četiri godine, nije obavezno. U prvi razred gimnazije može se upisati lice koje je završilo osnovno obrazovanje, a ima manje od 17 godina života. U gimnazijama se izvodi opšteobrazovni nastavni plan i program u četvorogodišnjem trajanju. Nakon završnog razreda gimnazije polaže se maturalni ispit. Opšte srednje obrazovanje se stiče polaganjem maturalnog ispita, koji čini opšti uslov za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj ustanovi. Učenik koji položi maturalni ispit stiče opšte srednje obrazovanje, kvalifikaciju nivoa opšteg srednjeg obrazovanja, time stiče opšti uslov za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj ustanovi. Srednje opšte obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju odgovara nivou 3 po ISCED 2011 klasifikaciji uz mogućnost pristupa visokom obrazovanju. Diploma o stečenom srednjem opštem obrazovanju u trajanju od četiri godine dobija se završetkom programa srednjeg opšteg četvorogodišnjeg obrazovanja i polaganjem maturalnog ispita. Prema okviru kvalifikacija, kvalifikacija srednjeg opšteg obrazovanja (240 kredita) razvrstana je u nivo IV, podnivo jedan (IV1).

### **Više stručno obrazovanje – više stručne škole**

Post-srednje obrazovanje daje nadogradnju na srednje obrazovanje i pripremu za ulazak na tržište rada i visoko obrazovanje. Ovaj nivo obrazovanje razvrstava se nakon srednjeg ali ne pripada ni višem ni visokom obrazovanju. Ovu grupu čine svi programi koji se nastavljaju na srednje obrazovanje, a svrha im je usavršavanje i osposobljavanje za zanimanja ili za nastavak školovanja na višem i visokom obrazovanju. Obuhvata populaciju koja je završila neki program srednjeg obrazovanja, dakle stariju od 17 ili 18 godina. To su programi za odrasle. Obrazovni programi na ovom nivou nalaze se u graničnoj oblasti između srednjeg i visokog obrazovanja. Pripada postsekundarnom stručnom obrazovanju i predstavlja nastavak srednjeg stručnog obrazovanja. Programi na ISCED nivou 4 ili "post-srednje" obrazovanje obično su osmišljeni tako da služe proširenju znanja polaznika koji su završili ISCED nivo 3. Cilj višeg stručnog obrazovanja jeste priprema i osposobljavanje kadrova na najvišem stručnom nivou za konkretan rad u zanimanju. Više stručno obrazovanje odgovara nivou 4 po ISCED 2011 klasifikaciji, sa mogućnošću upisa na viši nivo. U višoj stručnoj školi se stiče više stručno obrazovanje u trajanju od dvije godine. Cilj ovog obrazovanja je proširenje znanja, vještina i sposobnosti polaznika ispod višeg nivoa složenosti visokog obrazovanja odnosno priprema i osposobljavanje kadrova na najvišem stručnom nivou za konkretan rad u zanimanju. Nakon završene više stručne škole učenik polaže diplomski ispit. Prema okviru kvalifikacija - kvalifikacija višeg stručnog obrazovanja (120 kredita) razvrstana je u nivo pet (V). Više opšte obrazovanje odgovara nivou 4 po ISCED 2011 klasifikaciji.

### **Postsekundarno obrazovanje - program majstorskog ispita**

Ovaj nivo obrazovanja pripada postsekundarnom obrazovanju. Predstavlja neku vrstu zamjene za raniji VKV ispit. Majstorski ispit ima pravo da polaže učenik koji je završio: 1) trogodišnju stručnu školu, položio završni ispit i ima tri godine radnog iskustva u struci (na poslovima određenog zanimanja); 2) četvorogodišnju stručnu školu, položio stručni ispit i ima dvije godine radnog iskustva u struci (na poslovima određenog zanimanja). Prema okviru kvalifikacija, kvalifikacija majstor (60 kredita) razvrstana je u nivo IV, podnivo dva (IV2). Program majstorskog ispita odgovara nivou 4 po ISCED 2011 klasifikaciji.

### **Visoko obrazovanje – osnovne akademske studije (u trajanju od tri godine)**

Visoko obrazovanje obuhvata populaciju koja je s uspjehom završila one programe srednjeg obrazovanja koji omogućuju nastavak studija, tj. uključivanje u više i visoko obrazovanje. U prvu godinu studija se mogu upisati kandidati koji su stekli odgovarajuće srednjoškolsko obrazovanje, najčešće sa 18 ili 19 godina života (bez gornje granice). Na akademskim studijama izvodi se akademski studijski program, koji osposobljava studente za razvoj i primjenu naučnih, stručnih i umjetničkih dostignuća. Osnovne akademske studije na većini studijskih programa u Crnoj Gori traju tri godine u skladu sa principima Bolonjske deklaracije. Studijski programi prilagođeni su i vrednovani bodovima u skladu sa evropskim sistemom prenosa kredita (European Credit Transfer Sistem - ECTS), kako bi se studentima omogućila bolja mobilnost u okviru evropskog akademskog prostora. Upis na ove programe traži uspješan završetak programa na ISCED nivou 3 ili 4 sa pristupom visokom obrazovanju. Može zahtijevati i polaganje prijemnog ispita. Upis ili prelazak na ISCED nivo 6 nekada je moguć nakon uspješnog završetka ISCED nivoa 5. Završetkom osnovnih trogodišnjih studija dobija se kvalifikacija visokog obrazovanja (180 kredita), pripada nivou VI obrazovanja, što se dokazuje diplomom o završenim: osnovnim akademskim studijama i stečenim stepenom bachelor, BSc (Bachelor of Science); osnovnim akademskim studijama i stečenim stepenom bachelor, BA (Bachelor of Art). Studijski programi u trajanju od tri godine odgovaraju nivou 6 po ISCED 2011.

### **Visoko obrazovanje – osnovne akademske studije (u trajanju od četiri godine)**

Studenti imaju pravo upisa na studijske programe na kojima se stiču diplome akademskih osnovnih studija u trajanju od četiri godine po završetku srednjeg obrazovanja. Na prvu godinu studija se mogu upisati kandidati koji su stekli odgovarajuće srednjoškolsko obrazovanje, najčešće sa 18 ili 19 godina života (bez gornje granice). Na akademskim studijama izvodi se akademski studijski program, koji osposobljava studente za razvoj i primenu naučnih, stručnih i umjetničkih dostignuća. Osnovne akademske studije na pojedinim studijskim programima u Crnoj Gori traju četiri godine u skladu sa principima Bolonjske deklaracije. Studijski programi u trajanju od četiri godine odgovaraju nivou 6 po ISCED 2011. Ovi studijski programi svrstavaju se u sedmi nivo (VII), podnivo jedan (VII1) nacionalnog okvira kvalifikacija.

### **Visoko obrazovanje – osnovne akademske studije (u trajanju od pet godina)**

Studenti imaju pravo upisa na studijske programe na kojima se stiču diplome akademskih osnovnih studija u trajanju od pet godina po završetku srednjeg obrazovanja. Na prvu godinu studija se mogu upisati kandidati koji su stekli odgovarajuće srednjoškolsko obrazovanje najčešće sa 18 ili 19 godina života (bez gornje granice). Na **akademskim studijama** izvodi se akademski studijski program, koji osposobljava studente za razvoj i primenu naučnih, stručnih i umjetničkih dostignuća. To su studijski programi studije stomatologije i farmacije koji traju pet godina, odnosno 300 ECTS kredita. Studijski programi u trajanju od pet godina odgovaraju nivou 7 po ISCED 2011. Ovi studijski programi svrstavaju se u sedmi nivo (VII), podnivo jedan (VII1) nacionalnog okvira kvalifikacija. Kvalifikacija ovog nivoa obrazovanja stiče se i završetkom: petogodišnjeg visokoškolskog obrazovanja na studijskom programu stomatologija, a što se dokazuje diplomom osnovnih studija stomatologije i stečenim stepenom doktor stomatologije (dr med).

### **Visoko obrazovanje – osnovne akademske studije (u trajanju od šest godina)**

Studenti imaju pravo upisa na studijske programe na kojima se stiču diplome akademskih osnovnih studija u trajanju od šest godina po završetku srednjeg obrazovanja. Na prvu godinu studija se mogu upisati kandidati koji su stekli odgovarajuće srednjoškolsko obrazovanje najčešće sa 18 ili 19 godina života (bez gornje granice). U ovaj nivo spadaju studije medicine koje traju šest godina odnosno (360 ECTS kredita). Kvalifikacija nivoa obrazovanja VII stiće se završetkom šestogodišnjeg visokoškolskog obrazovanja na Medicinskom fakultetu, a što se dokazuje diplomom osnovnih studija medicine i stečenim stepenom doktor medicine (dr med). Ovi studijski programi svrstavaju se u sedmi nivo (VII), podnivo jedan (VII1) nacionalnog okvira kvalifikacija. Studijski programi u trajanju od šest godina odgovaraju nivou 7 po ISCED 2011.

### **Visoko obrazovanje – osnovne primijenjene studije (trajanje tri godine)**

Studenti imaju pravo upisa na studijske programe na kojima se stiču diplome primijenjenih osnovnih studija po završetku srednjeg obrazovanja. U prvu godinu studija se mogu upisati kandidati koji su stekli odgovarajuće srednjoškolsko obrazovanje najčešće sa 18 ili 19 godina života (bez gornje granice). Osnovne studije na primijenjenim studijskim programima za sticanje diplome primijenjenih osnovnih studija traju tri studijske godine, odnosno 180 ECTS kredita. Nakon završenih primijenjenih osnovnih studija (studijski program u trajanju od tri godine) stiće se kvalifikacija na nivou VI, dobija se diploma primijenjenih osnovnih studija tj. stepen bachelor, BApp (Bachelor of Applied). Studijski programi osnovnih primijenjenih studija u trajanju od tri godine odgovaraju nivou 6 po ISCED 2011.

### **Visoko obrazovanje – postdiplomske akademske specijalističke studije**

Postdiplomske specijalističke studije se organizuju nakon završenih osnovnih studija obima 180 ECTS kredita i traju jednu studijsku godinu (dva semestra). Pravo upisa na postdiplomske studije imaju lica koja su prethodno završila osnovne studije u trajanju od tri godine. Postdiplomske specijalističke studije traju jednu godinu (60 ECTS kredita). Javnom odbranom specijalističkog, odnosno magistarskog rada student stiće odgovarajući akademski naziv. Završetkom odgovarajućih jednogodišnjih specijalističkih studija dobija se kvalifikacija nivoa obrazovanja VII, podnivo jedan (VII1); što se dokazuje diplomom o završenim:

- postdiplomskim specijalističkim akademskim studijama i stečenim stepenom specijalista, Spec. Sci,
- postdiplomskim specijalističkim akademskim studijama i stečenim stepenom specijalista, Spec. Art,

Studijski programi postdiplomskih akademskih specijalističkih studija odgovaraju nivou 6 po ISCED 2011.

### **Visoko obrazovanje – postdiplomske primijenjene specijalističke studije**

Postdiplomske primijenjene specijalističke studije upisuju se nakon završenih osnovnih studija u trajanju od tri godine. Postdiplomske primijenjene specijalističke studije traju jednu godinu (60 ECTS kredita). Završetkom ovih jednogodišnjih specijalističkih studija dobija se kvalifikacija nivoa obrazovanja VII, podnivo jedan (VII1); što se dokazuje diplomom o završenim postdiplomskim specijalističkim primijenjenim studijama i stečenim stepenom specijalista, **Spec. App**. Studijski programi postdiplomskih akademskih primijenjenih studija odgovaraju nivou 6 po ISCED 2011.

### **Visoko obrazovanje – postdiplomske magistarske akademske studije (u trajanju od jedne godine)**

Postdiplomske studije za sticanje akademskog naziva magistra nauka ili magistra umjetnosti organizuju se nakon završenih akademskih osnovnih studija, tako da zajedno sa osnovnim studijama imaju obim najmanje 300 ECTS kredita. Postdiplomske magistarke akademske studije, koje traju jednu godinu (60 ECTS kredita), upisuju se nakon završenih postdiplomskih specijalističkih studija ili osnovnih studija u trajanju četiri godine. Pravo upisa na postdiplomske

studije imaju lica koja su završila osnovne ili specijalističke studije. Student stiče pravo na odbranu magistarskog rada pošto položi sve ispite predviđene planom i programom postdiplomskih studija. Javnom odbranom magistarske teze student stiče akademski naziv magistra nauka ili magistra umjetnosti. Završetkom odgovarajućih jednogodišnjih magistarskih studija dobija se kvalifikacija nivoa obrazovanja VII, podnivo jedan (VII2); što se dokazuje diplomom akademskog naziva magistra nauka/umjetnosti. Studijski programi postdiplomskih magistarskih akademskih studija odgovaraju nivou 7 po ISCED 2011.

#### **Visoko obrazovanje – postdiplomske magistarske akademske studije (u trajanju od dvije godine)**

Postdiplomske studije za sticanje akademskog naziva magistra nauka ili magistra umjetnosti organizuju se nakon završenih akademskih osnovnih studija, tako da zajedno sa osnovnim studijama imaju obim najmanje 300 ECTS kredita. Postdiplomske magistarke akademske studije, koje traju dvije godine (120 ECTS kredita), upisuju se nakon završenih osnovnih studija u trajanju tri godine. Pravo upisa na postdiplomske studije imaju lica koja su završila osnovne ili specijalističke studije. Student stiče pravo na odbranu magistarskog rada kada položi sve ispite predviđene planom i programom postdiplomskih studija. Javnom odbranom magistarske teze student stiče akademski naziv magistra nauka ili magistra umjetnosti. Nakon završenog studijskog programa u trajanju od dvije godine na akademskim magistarskim postdiplomskim studijama i odbrane magistarskog rada, dobija se kvalifikacija nivoa obrazovanja VII, podnivo jedan (VII2); što se dokazuje diplomom akademskog naziva magistra nauka/umjetnosti. Studijski programi postdiplomskih magistarskih akademskih studija odgovaraju nivou 7 po ISCED 2011.

#### **Visoko obrazovanje – postdiplomske magistarske primjenjene studije (u trajanju od jedne godine)**

Postdiplomske magistarske primjenjene studije za sticanje naziva magistra organizuju se nakon završenih postdiplomskih primijenjenih specijalističkih studija, tako da zajedno imaju obim 300 ECTS kredita. Nakon završenog primijenjenog studijskog programa u trajanju od jedne godine na primijenjenim magistarskim postdiplomskim studijama dobija se kvalifikacija nivoa obrazovanja VII, podnivo jedan (VII2); što se dokazuje diplomom primijenjenih magistarskih studija. Studijski programi postdiplomskih magistarskih primijenjenih studija odgovaraju nivou 7 po ISCED 2011.

#### **Visokoobrazovanje – postdiplomske magistarske primjenjene studije (u trajanju od dvije godine)**

Postdiplomske magistarske primjenjene studije, u trajanju od dvije godine, za sticanje naziva magistra organizuju se nakon završenih osnovnih primijenjenih studija u trajanju tri godine, tako da zajedno sa osnovnim studijama imaju obim 300 ECTS kredita. Nakon završenog primijenjenog studijskog programa u trajanju od dvije godine na primijenjenim magistarskim postdiplomskim studijama dobija se kvalifikacija nivoa obrazovanja VII, podnivo jedan (VII2); što se dokazuje diplomom primijenjenih magistarskih studija. Studijski programi postdiplomskih magistarskih primijenjenih studija odgovaraju nivou 7 po ISCED 2011.

#### **Visoko obrazovanje – doktorske studije**

Doktorskim studijama smatra se svaki studijski program koji daje pravo na sticanje diplome akademskog naziva doktora nauka. Na doktorskim studijama za sticanje diplome akademskog naziva doktora nauka stiče se obrazovanje iz naučnih oblasti studija učešćem u organizovanom naučno istraživačkom radu i samostalnom realizacijom naučnih istraživanja. Programi na ISCED nivou 8, osmišljeni su uglavnom da dovedu do naprednih istraživačkih kvalifikacija. Doktorske studije traju tri studijske godine (šest semestara), odnosno obim studijskog programa ovih studija iznosi 180 ECTS kredita. Doktorske studije (ISCED nivo 8) za sticanje akademskog naziva doktora nauka organizuju se nakon završenih postdiplomskih studija za sticanje akademskog naziva magistra nauka obima 300 ECTS kredita. Završetkom trogodišnjih doktorskih studija i javnom odbranom doktorske disertacije, kandidat stiče akademski naziv doktora nauka (PhD) i kvalifikaciju nivoa obrazovanja VIII, što se dokazuje diplomom doktorskih studija i stečenim stepenom doktora nauka.



## Aneks 1. NKO – nivoi obrazovanja

ISCED klasifikacija sadrži paralelne šeme šifriranja za obrazovne programe (ISCED - P) i nivoe postignutog obrazovanja (ISCED - A). Obje šeme imaju devet odvojenih nivoa.

Tabela 1. ISCED – nivoi

Programi (ISCED - P)		Postignuti nivo obrazovanja (ISCED - A)	
0	Obrazovanje u ranom djetinjstvu	0	Manje od osnovnog obrazovanja
1	Prva faza osnovnog obrazovanja	1	Prva faza osnovnog obrazovanja
2	Druga faza osnovnog obrazovanja	2	Druga faza osnovnog obrazovanja
3	Srednje obrazovanje	3	Srednje obrazovanje
4	Post-srednje obrazovanje	4	Post-srednje obrazovanje
5	Kratki ciklus visokog obrazovanja	5	Kratki ciklus visokog obrazovanja
6	Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor	6	Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor
7	Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master	7	Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master
8	Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor	8	Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doctor
9	Nije drugdje klasifikovano	9	Nije drugdje klasifikovano

Kod klasifikacije postignutog nivoa obrazovanja, nivo 0 (manje od prve faze osnovnog obrazovanja) koristi se za osobe koje nikada nisu pohađale neki obrazovni program, koje su bile uključene u neko obrazovanje u ranom djetinjstvu (ISCED 0), ili koje su pohađale neku prvu fazu osnovnog obrazovanja ali nisu uspješno završili ISCED nivo 1.

Radi međunarodne uporedivosti nacionalni programi obrazovanja koji su definisani važećom zakonskom regulativom razvrstani su u skladu sa pravilima ISCED 2011 klasifikacije prema ISCED nivoima. Svaki pojedinačni obrazovni program obrazovnog sistema Crne Gore u Tabeli dolje, dobio je odgovarajući šifru nivoa po ISCED klasifikaciji. Na ovaj način omogućena je uporedivost važećih obrazovnih programa u Crnoj Gori sa ostalim zemljama koje koriste ISCED klasifikaciju.

U tabeli dolje su prikazani i povezani sljedeći elementi svakog pojedinačnog obrazovnog programa u Crnoj Gori:

- *Naziv (obrazovnog/studijskog) programa* je definisan relevantnim nacionalnim zakonodavstvom;
- *Minimalni uslov*-predstavlja uslov ISCED nivoa koji mora da bude zadovoljen da bi se pristupilo ovom nivou. Tako npr. uslov za pristup nivou 3 (sve vrste srednjih škola i gimnazija ) jeste završen nivo 2 (osnovna škola);
- *Naziv dodjeljene klasifikacije* jeste u stvari diploma koju lice dobija završetkom nivoa. Tako, na primjer, nakon završenog 3 nivoa i to srednjih stručnih škola u trajanju od 2, 3 ili 4 godine dobija se svjedočanstvo/ diploma o položenom praktičnom ispitu;

*Teorijski ulaz- starost*, predstavlja godine starosti sa kojima lice teorijski ulazi u određeni ISCED nivo. Tako npr. za nivo 3, srednje škole i gimnazija teorijski ulaz imaju lica starosti 14 ili 15 godina;

- *Teorijsko trajanje* - predstavlja dužinu trajanja obrazovnog programa u godinama. Srednje stručne škole imaju više obrazovnih programa koji mogu da traju 2,3 ili 4 godine;
- *ISCED 2011 nivo*, predstavlja odgovarajući ISCED nivo pojedinačnog obrazovnog programa u Crnoj Gori;
- *Kredit* predstavlja broj kredita koje je lice dobilo na odgovarajućem obrazovnom nivou, ako je to predviđeno relevantnim zakonodavstvom. Prema važećoj zakonskoj regulativi u Crnoj Gori krediti se dobijaju na ISCED nivou 3 -8;
- *Kolone CKO nivo i CKO podnivo* povezuju Nacionalnu klasifikaciju obrazovanja (prema ISCED 2011) sa Nacionalnim kvalifikacionim okvirom ( nivoi i podnivoi).

Naziv programa	Minimalni uslov	Naziv dodijeljene kvalifikacije	Teorijski ulaz starost	Teorijsko trajanje	ISCED 2011 nivo	Kredit	CKO	
							nivo	podnivo
Predškolsko obrazovanje - jaslice	nema	nema	0	2	0	-	-	-
Predškolsko obrazovanje - vrtić	nema	nema	3	3	0	-	-	-
Osnovno obrazovanje - redovno (niži razredi I-V)	nema	nema	5 ili 6	5	1	-	I	I 1
Osnovno obrazovanje - za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama (niži razredi I-V)	nema	nema	5 ili 6	5	1	-	I	I 1
Osnovno obrazovanje - za odrasle (niži razredi I-V)	nema	nema	15	5	1	-	I	I 1
Osnovno obrazovanje - redovno (viši razredi VI-IX)	završen V razred	svjedočanstvo o završenoj osnovnoj školi	10 ili 11	4	2	-	I	I 2
Osnovno obrazovanje - za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama (viši razredi VI-IX)	završen V razred	svjedočanstvo o završenoj osnovnoj školi	10 ili 11	4	2	-	I	I 2
Osnovno obrazovanje - za odrasle (viši razredi VI-IX)	završen V razred	svjedočanstvo o završenoj osnovnoj školi	15	4	2	-	I	I 2
Srednje obrazovanje - dvogodišnja stručna škola	potpuna osnovna	svjedočanstvo, diploma o položenom praktičnom ispitu	14 ili 15	2	3	120	II	-
Srednje obrazovanje - trogodišnja stručna škola	potpuna osnovna	svjedočanstvo, diploma o položenom završnom ispitu	14 ili 15	3	3	180	III	-

Srednje obrazovanje - četvorogodišnja stručna škola	potpuna osnovna	svjedočanstvo, diploma o položenom stručnom ispitu	14 ili 15	4	3	240	IV	IV 1
Srednje obrazovanje - gimnazija	potpuna osnovna	svjedočanstvo, diploma o položenom maturalnom ispitu	14 ili 15	4	3	240	IV	IV 1
Više stručno obrazovanje - više stručne škole	srednja stručna 4 godine	diploma o položenom diplomskom ispitu	18 ili 19	2	4	120	V	-
Postsekundarno obrazovanje - program majstorskog ispita	srednja stručna 3 ili 4 godine	diploma o položenom majstorskom ispitu	20 ili 21	1	4	60	IV	IV 2
Visoko obrazovanje - osnovne akademske studije (u trajanju od 3 godine)	srednja stručna (4 godine), gimnazija	diploma akademskih osnovnih studija	18 ili 19	3	6	180	VI	VI 1
Visoko obrazovanje - osnovne akademske studije (u trajanju od 4 godine)	srednja stručna (4 godine), gimnazija	diploma akademskih osnovnih studija	18 ili 19	4	6	240	VII	VII 1
Visoko obrazovanje - osnovne akademske studije (u trajanju od 5 godina)	srednja stručna (4 godine), gimnazija	diploma akademskih osnovnih studija	18 ili 19	5	7	300	VII	VII 1
Visoko obrazovanje - osnovne akademske studije (u trajanju od 6 godina)	srednja stručna (4 godine), gimnazija	diploma akademskih osnovnih studija	18 ili 19	6	7	360	VII	VII 1
Visoko obrazovanje - osnovne primjenjene studije (trajanje 3 godine)	srednja stručna (4 godine), gimnazija	diploma primjenjenih osnovnih studija	18 ili 19	3	6	180	VI	VI 1

Visoko obrazovanje - postdiplomske akademske specijalističke studije	osnovne akademske (3 godine)	diploma akademskih specijalističkih studija	21 ili 22	1	6	180+60	VII	VII 1
Visoko obrazovanje - postdiplomske primijenje specijalističke studije	osnovne primijenje (3 godine)	diploma primijenjenih specijalističkih studija	21 ili 22	1	6	180+60	VII	VII 1
Visoko obrazovanje - postdiplomske magistarke akademske studije (u trajanju od 1 godine)	osnovne akademske (4 godine), postdiplomske akademske specijalističke studije	diploma akademske naziva magistra nauka	22 ili 23	1	7	240+60	VII	VII 2
Visoko obrazovanje - postdiplomske magistarke akademske studije (u trajanju od 2 godine)	osnovne akademske (3 godine), postdiplomske akademske specijalističke studije	diploma akademske naziva magistra nauka	22 ili 23	2	7	180+120	VII	VII 2
Visoko obrazovanje - postdiplomske magistarke primjenjene studije (u trajanju od 1 godine)	postdiplomske primijenje specijalističke studije	diploma primjenjenih magistarskih studija	22 ili 23	1	7	240+60	VII	VII 2
Visoko obrazovanje - postdiplomske magistarke primjenjene studije (u trajanju od 2 godine)	osnovne primijenje (3 godine)	diploma primjenjenih magistarskih studija	22 ili 23	2	7	180+120	VII	VII 2
Visoko obrazovanje - doktorske studije	postdiplomske magistarke akademske studije	diploma akademske naziva doktora nauka	23 ili 24	3	8	300+180	VIII	-

## Aneks 2. NKO – oblasti obrazovanja

Oblasti obrazovanja definišu se za ISCED nivoe od 3 do 8.

Oblast obrazovanja definisana u ISCED je širok domen, grana ili područje sadržaja pokrivenog obrazovnim programom, predmetom ili modulom. Često se naziva “predmetom” ili “disciplinom” ili “područjem izučavanja”.

Oblasti obrazovanja su određene prema sadržajima koji se uče u obrazovnom programu. Obrazovni programi se grupišu prema srodnosti sadržaja. Oblasti obrazovanja u skladu sa ISCED 2011 su: opšti program i kvalifikacije (00), obrazovanje (01), umjetnost i humanističke nauke (02), društvene nauke, novinarstvo i informacija (03), poslovanje, administracija i zakoni (04), prirodne nauke, matematika i statistika (05), informacione komunikacione tehnologije (06), inženjering, proizvodnja i građevinarstvo (07), poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterina (08), zdravstvo i socijalna zaštita (09) i usluge (10).

Navedene oblasti obrazovanja primjenjivaće se od 1. januara 2016. godine. Od dana stupanja na snagu ove uredbe do 1. januara 2016. godine u skladu sa ISCED 2011 primjenjuju se sljedeće oblasti obrazovanja: opšti programi (0), obrazovanje (1), humanističke nauke i umjetnost (2), društvene nauke, poslovanje i pravo (3), prirodne nauke (4), inženjerstvo, proizvodnja i konstrukcija (5), poljoprivreda (6), zdravstvo i socijalna zaštita (7), usluge (8) i nepoznata i neodređena područja.

Šifre oblasti obrazovanja pojedinih studijskih programa date su u excel fajlu koji je sastavni dio ove metodologije i to posebno za licencirane visokoškolske ustanove u Crnoj Gori, a posebno za srednje stručne škole.

Ovaj excel fajl se godišnje ažurira u skladu sa dodjeljivanjem novih licenci za visokoškolske ustanove ili otvaranjem novih smjerova u srednjim stručnim školama.

Šifre koje su date se odnose na oblasti obrazovanja prema klasifikaciji koja se koristi do 2016. godine. Od 2016. godine, dodaće se i šifra shodno novoj klasifikaciji.

PRILOG: Excel fajl- Oblasti obrazovanja za pojedinačne studijske programe i smjerove u okviru srednjih stručnih škola.

### Aneks 3. Definicije korišćene u Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja (ISCED)

Dolje navedene definicije dio su Međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja (ISCED) i sastavni su dio Metodologije nacionalne klasifikacije obrazovanja kako bi se bolje razumjeli međunarodni standardi korišćeni pri izradi Nacionalne klasifikacije obrazovanja.

**Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (ISCED)** pripada porodici međunarodnih klasifikacija Ujedinjenih Nacija koje se primjenjuju u statistici širom svijeta s ciljem prikupljanja, kompiliranja i analize međunacionalno uporedivih podataka. ISCED je referentna klasifikacija za organizovanje obrazovnih programa i srodnih kvalifikacija prema obrazovnim nivoima i oblastima. ISCED je rezultat međunarodnog ugovora formalno usvojenog od strane Generalne Skupštine zemalja članica UNESCO-a.

**Obrazovni program** je osnovna jedinica klasifikacije obrazovanja. Obrazovni program je skup obrazovnih aktivnosti organizovan radi postizanja prethodno određenih ciljeva učenja ili ostvarivanja specifičnog skupa obrazovnih zadataka u kontinuiranom periodu.

**Obrazovni nivo** određuje stepen složenosti i specijalizacije sadržaja obrazovnog programa, od osnovnog do složenog i zasniva se na pretpostavci da obrazovni programi mogu biti grupisani u određene grupe kategorija.

Ključni koncepti u ovom dokumentu tumače se na sljedeći način:

- **Obrazovne aktivnosti:** ciljane aktivnosti koje uključuju određeni oblik komunikacije koji za cilj ima učenje.
- **Komunikacija:** odnos između dva ili više lica ili neživog medija i lica, koji uključuje prenos informacija ( poruka, ideja, znanja, strategija itd.). Komunikacija može biti verbalna ili neverbalna, direktna/lice u lice ili indirektna/posredna i može uključivati širok raspon kanala i medija.
- **Učenje:** individualno usvajanje ili modifikovanje informacija, znanja, razumijevanja, stavova, vrijednosti, vještina, kompetencija ili ponašanja kroz iskustvo, vježbu, učenje ili podučavanje.
- **Organizovano:** planirano u formi obrasca ili uzorka koji ima otvorene ili skrivene ciljeve. Uključuje posrednika (lice ili lica ili tijelo) koji prilagođava okruženje učenja i metodu obučavanja kroz koju je komunikacija organizovana. Obuka uobičajeno uključuje učitelja ili trenera koji se bavi komuniciranjem i usmjeravanjem znanja i vještina na način ostvarivanja učenja. Medij obuke takođe može biti indirektna; npr. preko radija, televizije, softvera, filma, snimaka, interneta ili drugih komunikacijskih tehnologija.
- **Kontinuirano:** iskustvo učenja ima elemente trajanja i kontinuiteta.

## KONCEPTI UČENJA

- **Učenje je** individualno sticanje ili modifikovanje informacija, znanja, razumijevanja, stavova, vrijednosti, vještina, kompetencija ili ponašanja kroz iskustvo, vježbu, učenje ili podučavanje.
- **Aktivnost učenja** je svjesna aktivnost u kojoj pojedinac učestvuje s namjerom učenja.
- **Ciljevi učenja predstavljaju** opis ciljeva učenja koje je potrebno postići nakon završetka obrazovne aktivnosti ili aktivnosti učenja. One obuhvataju poboljšanje znanja, vještina i kompetencija u svakom ličnom, građanskom, društvenom ili poslovnom smislu. Ciljevi učenja najčešće se povezuju sa svrhom pripreme za naprednije nivoe studija i/ili za obavljanje zanimanja ili zanata ili određenog razreda zanimanja ili zanata.
- **Ishodi (učenja)** su ukupnost informacija, znanja, razumijevanja, stavova, vrijednosti, vještina, kompetencija ili ponašanja koje se očekuje da pojedinac usvoji nakon uspješno završenog obrazovnog programa.

## VRSTE UČENJA

- **Iskustveno ili slučajno učenje** predstavlja različite oblike učenja koji nisu posebno organizovani ili uključuju komunikaciju koja nije direktno namijenjena svrsi učenja. Iskustveno ili slučajno učenje može nastati kao rezultat svakodnevnih aktivnosti ili ostalih događaja ili komunikacije koji nisu organizovani kao obrazovne aktivnosti ili aktivnosti učenja. Primjeri uključuju učenje koje se dešava tokom sastanka, prilikom slušanja radio programa ili gledanja televizijskog programa koji nije obrazovni program.
- **Neformalno učenje** je oblik učenja koje je namjerno ili svjesno ali ne i institucionalizovano. Organizovano je i strukturirano u manjoj mjeri od formalnog i neformalnog obrazovanja. Neformalno učenje može uključivati aktivnosti učenja koje se odvijaju unutar porodice, na radnom mjestu, u lokalnoj zajednici, u svakodnevnom životu, samostalno ili u okviru porodičnog i društvenog usmjeravanja.

## OBRAZOVNI KONCEPT

- **Obrazovanje** je proces kojim društvo svjesno mlađim naraštajima prenosi sakupljene informacije, znanje, razumijevanje, stavove, vrijednosti, vještine, kompetencije i ponašanja. Uključuje komunikaciju kojoj je cilj učenje.
- **Obrazovna aktivnost** je namjerna aktivnost koja uključuje određeni oblik komunikacije s namjerom ostvarivanja učenja.
- **Obrazovna ustanova** je osnovana ustanova kojoj je glavna svrha pružanje obrazovnih usluga, kao na primjer škola, visoka škola, fakultet ili obrazovni centar. Ove ustanove najčešće akreditiraju ili odobravaju tijela nadležna za obrazovanje. Obrazovne ustanove mogu voditi privatne ustanove, na primjer vjerske ustanove, specijalne interesne grupe ili privatna preduzeća za pružanje obrazovnih usluga, u profitnom i neprofitnom sektoru.
- **Obrazovni program** je koherentan set ili niz obrazovnih aktivnosti osmišljen i organizovan u svrhu ostvarivanja unaprijed određenih ciljeva učenja ili ostvarivanja specifičnog seta obrazovnih zadataka tokom dužeg perioda. Unutar obrazovnog programa, obrazovne aktivnosti mogu se grupisati u pod-komponente, koje se zavisno od zemlje nazivaju "predmetima", "jedinicama", i/ili "školskim predmetima". Program može sadržati glavne komponente koje se obično ne smatraju predmetima, jedinicama ili modulima – na primjer, aktivnosti kroz igru, period radnog iskustva, istraživački projekti i pripremanje disertacija.
- **Davalac obrazovnih usluga** je ustanova koja pruža obrazovne usluge, bez obzira na to radi li se o glavnom ili dodatnom cilju. Može se raditi o javnoj obrazovnoj ustanovi i privatnom preduzeću, nevladinoj organizaciji ili javnom tijelu koje nije specijalizovano za pružanje obrazovnih usluga.

## VRSTE OBRAZOVANJA

- **Obrazovanje odraslih** je obrazovanje posebno namijenjeno pojedincima, koje društva kojima pripadaju, smatraju odraslima. Ovo sa ciljem poboljšanja njihovih tehničkih ili profesionalnih kvalifikacija i daljeg razvitka sposobnosti, obogaćivanja znanja sa ciljem završavanja nivoa formalnog obrazovanja, ili sticanja znanja, vještina i kompetencija u određenoj oblasti. Ono takođe uključuje i vrste obrazovanja pod nazivom “kontinuirano obrazovanje”, “povratno obrazovanje” ili “druga obrazovna prilika”.
- **Obrazovni programi dualnog sistema** su programi koji kombinuju školsko odnosno fakultetsko obrazovanje s radom. Obje komponente su jednako važne (odnosno podrazumijevaju veći angažman od jednokratnog stažiranja ili povremenih predavanja), iako je radni dio programa obično vremenski zastupljen u procentu od 50% ili više.
- **Formalno obrazovanje** je institucionalno, plansko obrazovanje planirano kroz javne ustanove i priznate privatne ustanove, koje čine obrazovni sistem jedne zemlje. Formalne obrazovne programe kao takve priznaju relevantna nacionalna tijela zadužena za obrazovanje, ili druge odgovarajuće institucije, na primjer bilo koja institucija koja sarađuje s nacionalnim ili podnacionalnim tijelima zaduženim za obrazovanje. Formalno obrazovanje uglavnom se sastoji od inicijalnog obrazovanja, stručnog obrazovanja, posebnih obrazovnih potreba i neki dijelovi obrazovanja odraslih često se smatraju dijelom formalnog obrazovnog sistema.
- **Opšte obrazovanje** je obrazovanje osmišljeno u svrhu razvijanja Opšteg znanja i kulture učenika, njihovih vještina i kompetencija i vještina pismenosti i matematičke pismenosti, često radi pripremanja učenika za naprednije obrazovne programe na istom ili višem ISCED nivou, te radi postavljanja osnova za doživotno obrazovanje. Opšti obrazovni programi uglavnom se zasnivaju na obrazovanju u školi ili visokoj školi. Opšte obrazovanje uključuje obrazovne programe osmišljene za pripremanje učenika za ulazak u stručno usavršavanje, ali ih ne priprema za obavljanje određenog zanimanja ili zanata, niti direktno vodi do kvalifikacije koja će biti relevantna na tržištu rada.
- **Inicijalno obrazovanje** je formalno obrazovanje pojedinaca prije nego se prvi put nađu na tržištu rada, odnosno kada započnu s redovnim obrazovanjem. Ciljnu grupu čine pojedinci koje društvo kojem pripadaju smatra djecom, mladima i mlađim odraslim osobama. Obično tu vrstu obrazovanja pružaju obrazovne ustanove u redovnom obrazovnom sistemu.
- **Neformalno obrazovanje** je institucionalno, plansko obrazovanje koje planira davalac obrazovnih usluga. Karakteristika koja određuje neformalno obrazovanje jeste činjenica da se radi o dodatku, alternativni i/ili dopuni formalnom obrazovanju u okviru procesa doživotnog učenja pojedinaca. Često se sprovodi u svrhu garantovanja prava pristupa obrazovanju za sve. U programu učestvuju lica svih dobnih grupa, ali on nepohodno ne prati redovni program; može trajati kratko i/ili se održavati u intervalima slabijeg intenziteta, i obično se odvija u obliku kratkih kurseva, radionica ili seminara. Neformalno obrazovanje najčešće omogućava kvalifikacije koje relevantna tijela zadužena za obrazovanje ne priznaju kao formalne kvalifikacije, ili ih uopšte ne smatraju kvalifikacijom. Neformalno obrazovanje može pokrivati programe za opismenjavanje odraslih i mladih lica, kao i obrazovanja za djecu koja nisu pohađala školu, kao i programe životnih vještina, radnih vještina, i društvenog ili kulturnog razvoja.
- **Redovno obrazovanje** je inicijalno obrazovanje namijenjeno pojedincima bez posebnih obrazovnih potreba.
- **Druga obrazovna prilika predstavlja** obrazovanje za ciljnu grupu lica koje, iz različitih razloga, nisu pohađala školu ili su napustile školu prije završavanja nivoa upisanog obrazovnog programa, ili koja su završila taj nivo ali bi se željeli uključiti u obrazovni program ili zanimanje za koje još nemaju potrebnu kvalifikaciju. Učesnici su često stariji od



tipične ciljne dobne grupe lica za određeni ISCED nivo (ali nisu nepohodno odrasla lica). Ovi programi se ponekad nazivaju i „programima za premošćavanje” ili „reintegracijskim programima”.

- **Posebne obrazovne potrebe** je obrazovanje namijenjeno olakšavanju procesa učenja pojedincima koji, iz različitih razloga, trebaju dodatnu podršku i prilagodljive pedagoške metode kako bi učestvovali i ispunili ciljeve učenja u jednom obrazovnom programu. Razlozi mogu uključivati (između ostalih) ograničenja u fizičkim, bihevioralnim, intelektualnim, emocionalnim i socijalnim sposobnostima. Obrazovni programi za posebne obrazovne potrebe mogu pratiti sličan kurikulum kao i u redovnom obrazovnom sistemu, međutim, u tom slučaju se posebno vodi računa o posebnim potrebama pojedinaca uz osiguravanje specifičnih resursa (na primjer posebno edukovano osoblje, oprema ili prostor) i po potrebi izmjenu obrazovnog sadržaja ili ciljeva učenja. Ti programi mogu se ponuditi pojedinim učenicima u okviru postojećih obrazovnih programa, ili kao posebna predavanja u istoj ili posebnoj obrazovnoj ustanovi.
- **Školsko ili višeškolsko obrazovanje predstavljaju** obrazovne aktivnosti koje se odvijaju u ustanovama ustanovljenima za obrazovanje djece i mladih u okviru inicijalnih obrazovnih programa s ciljem postizanja specifičnih ciljeva učenja kroz nastavu u odjeljenju, uključujući i nastavu u specijalizovanom radnom okruženju (na primjer laboratorija, učionica za muzičku kulturu, računarska učionica ili sportska sala) i grupni rad uz vođstvo jednog ili više nastavnika. Učenici se često grupišu po odjeljenju, starosti ili sposobnostima.
- **Obrazovanje je** namijenjeno postizanju pojedinih ciljeva učenja, posebno u stručnom obrazovanju. Definicija obrazovanja u ISCED uključuje vaspitno-obrazovnu komponentu.
- **Stručno obrazovanje** je obrazovanje namijenjeno učenicima koji stiču znanja, vještine i kompetencije specifične za pojedino zanimanje ili zanat ili određeni razred zanimanja ili zanata. Stručno obrazovanje može sadržati i radnu komponentu (na primjer praksu). Uspješno završavanje takvih programa vodi prema kvalifikacijama relevantnima za tržište rada koje priznaju relevantna državna tijela i/ili tržište rada.
- **Obrazovanje zasnovano na praktičnom radu** su obrazovne aktivnosti koje se odvijaju u radnom okruženju, najčešće u okviru strukovnih obrazovnih programa s ciljem postizanja specifičnih ciljeva kroz praktičnu nastavu i učešće u radnim aktivnostima uz vođstvo iskusnih radnika ili nastavnika.

#### ELEMENTI OBRAZOVNOG PROGRAMA

- **Predmet** je nastavna jedinica koja sadrži niz obrazovnih aktivnosti u određenoj oblasti ili nizu povezanih obrazovnih oblasti. Može se nazivati i “modulom”, “jedinicom” ili “predmetom”.
- **Razred** je specifično organizovana nastava u inicijalnom obrazovanju koje najčešće traje jednu školsku odnosno akademsku godinu. Učenici u istom odjeljenju najčešće su približno iste dobi. Najčešće se naziva “razredom”, “grupom” ili “godinom”.
- **Izborni programi** su obrazovni programi u kojima učenici mogu fleksibilno birati obrazovni sadržaj uz kombinovanje različitih predmeta. Izborni programi često nemaju jasno definisani tok.
- **Modul/izborni predmet** je predmet ili dio predmeta u kontekstu modularnog programa. Modul se može birati zasebno ili u kombinaciji s ostalim ponuđenim modulima.
- **Faza** je podnivo obrazovnog programa, definisana u smislu teorijskog trajanja ili određenog seta modula koje je potrebno završiti ili bodova koje je potrebno postići. Specifična faza ima karakteristike po kojima se razlikuje od ostalih faza istog obrazovnog programa, i može biti zasebno sertifikovana kroz kvalifikaciju srednjeg stepena.

## KARAKTERISTIKE PROCESA OBRAZOVNOG PROGRAMA

- **Završavanje (obrazovnog programa)** je učešće u svim komponentama obrazovnog programa (uključujući završne ispite ako su predviđeni), bez obzira na rezultat svakog potencijalnog vrednovanja postizanja ciljeva učenja.
- **Upis** predstavlja službeno upisivanje pojedinaca u određeni obrazovni program, ili njegovu etapu ili modul, bez obzira na starosnu grupu.
- **Upisana lica** su pojedinci koji se upisuju na početak obrazovnog nivoa, seta nivoa, programa, ili njegovog dijela ili modula, bez obzira na starosnu grupu.
- **Ulaz** predstavlja početak učestvovanja u obrazovnom nivou, setu nivoa, programu, ili njegovom djelu ili modulu.
- **Diplomirani pojedinci (određenog obrazovnog programa)** su lica koja su uspješno završila određeni obrazovni program.
- **Sticanje diplome (na određenom obrazovnom programu)** predstavlja uspješno završavanje određenog obrazovnog programa. Napomena: moguće je da jedan diplomirani pojedinac stekne više od jedne diplome (čak unutar iste školske ili akademske godine) ako je istovremeno bio upisan u dva ili više programa koje je uspješno završio.
- **Učesnici** su pojedinci koji pohađaju ili učestvuju u obrazovnom programu, ili njegovom djelu ili modulu.
- **Učešće predstavlja** pohađanje ili učešće u obrazovnom programu, ili njegovom djelu ili modulu.
- **Uspješno završavanje (određenog obrazovnog programa)** predstavlja postizanje ciljeva učenja određenog obrazovnog programa koje se najčešće potvrđuje kroz vrednovanje stečenog znanja, vještina i kompetencija. Uspješno završavanje obrazovnog programa najčešće se potvrđuje dodjelom obrazovne kvalifikacije.
- **Neuspješno završavanje (određenog obrazovnog programa)** predstavlja neuspjeh u postizanju ciljeva učenja određenog obrazovnog programa uprkos pohađanju ili učešću u svim komponentama obrazovnog programa (uključujući završne ispite ako su predviđeni). Neuspješno završavanje programa znači da je sprovedeno vrednovanje postizanja ciljeva učenja, ali da su iskazano znanje, vještine ili kompetencije ocijenjene nedovoljnom ocjenom.

## KVALIFIKACIJE I OBRAZOVNA POSTIGNUĆA

- **Vrednovanje ishoda učenja** predstavlja evaluaciju postignutih ciljeva učenja kod pojedinog učenika, uz korišćenje niza metoda procjene (pisani, usmeni ili praktični testovi/ispiti, projekti ili portfolio) tokom ili na kraju obrazovnog programa.
- **Završavanje (ISCED nivoa)** je uspješno završavanje obrazovnog programa koji je dovoljan za završavanje jednog nivoa. Na ISCED nivoma 1 i 4-8, uspješno završavanje programa uz ispunjavanje kriterijuma sadržaja i minimalnog trajanja za određeni nivo smatra se završavanjem nivoa.
- **Bod/kredit** je jedinica kroz koju se ostvaruje i dokumentuje uspješno završavanje predmeta ili modula tokom i na kraju obrazovnog programa. Bodovima se izražava obim učenja kao osnova opterećenja učenika potrebnog za postizanje očekivanih ciljeva učenja.
- **Diploma** je obrazovna kvalifikacija koja se stiče nakon uspješnog završavanja specifičnih obrazovnih programa u visokoškolskom obrazovanju (najčešće ga dodjeljuju fakulteti i srodne ustanove).
- **Stečeno obrazovanje** je najviši ISCED nivo obrazovanja koju je lice uspješno završilo. Najčešće se mjeri kroz najviši uspješno završeni program koji se obično sertifikuje priznatom kvalifikacijom. Priznate kvalifikacije srednjeg stepena klasifikovane su na nižem nivou od samog programa.
- **Prva diploma** je diploma dodijeljena nakon uspješnog završetka obrazovnog programa na ISCED nivou 6 ili 7 koja ne zahtijeva prethodno sticanje diplome na ISCED nivou 6 kao preduslov za početak određenog obrazovnog programa.

- **Diploma višeg stepena** - Vidi dolje „Diploma drugog ili višeg stepena“.
- **Kvalifikacija srednjeg stepena** je službena potvrda, najčešće u obliku dokumenta, kojom se potvrđuje uspješan završetak jednog dijela određenog obrazovnog programa.
- **Neformalna (obrazovna) kvalifikacija** predstavlja kvalifikaciju dodijeljenu nakon ostvarivanja ciljeva učenja određenog obrazovnog programa u okviru neformalnog obrazovanja koje relevantna nacionalna tijela zadužena za obrazovanje ne priznaju kao ekvivalent formalne kvalifikacije.
- **Djelimično završavanje (ISCED nivoa)**. Na ISCED 3 nivou, završavanje programa unutar tog nivoa koje ispunjava kriterijume sadržaja, minimalnog trajanja (2 godine) predstavlja djelimično završavanje nivoa.
- **Kvalifikacija predstavlja** službenu potvrdu, najčešće u obliku dokumenta kojim se potvrđuje uspješan završetak određenog obrazovnog programa ili jednog njegovog dijela. Kvalifikacije se mogu ostvariti kroz: i) uspješno završavanje cjelokupnog programa; ii) uspješno završavanje jednog dijela programa (kvalifikacija srednjeg stepena); ili iii) potvrdu o stečenom znanju, vještinama i kompetencijama nezavisno od učešća u takvim programima. Može se nazivati i “svjedočanstvom”.
- **Priznata kvalifikacija** je službena potvrda relevantnih nacionalnih tijela zaduženih za obrazovanje o kvalifikaciji dodijeljenoj nakon postignutih ciljeva učenja određenog obrazovnog programa.
- **Diploma drugog ili višeg stepena** je diploma koja se dodjeljuje nakon uspješnog završetka obrazovnog programa na ISCED nivou 6 ili 7 koji zahtijeva prethodno uspješno završavanje programa na ISCED nivou 6 ili 7 u svrhu upisa na određeni obrazovni program.
- **Validacija ishoda učenja** predstavlja evaluaciju postizanja ciljeva učenja kroz različite metode procjene (pismeni, usmeni i praktični testovi/ispiti, projekti i portfolio) koja ne pretpostavlja učešće u obrazovnom programu.

## OBRAZOVNI NIVOI

- **Obrazovni nivoi** su uređeni set kategorija, s ciljem grupisanja obrazovnih programa prema gradaciji iskustva učenja i znanja, vještina i kompetencija koje pruža svaki pojedini program. Koncept ISCED nivoa odražava nivo složenosti i specijalizacije sadržaja obrazovnog programa, od osnovnog do složenog nivoa.
- **Rano obrazovanje (ISCED, P nivo 0)**. Rano obrazovanje pruža aktivnosti učenja i obrazovanja uz holistički pristup s ciljem podržavanja djetetovog kognitivnog, fizičkog, socijalnog i emocionalnog razvoja, te kako bi se maloj djeci približio organizovani oblik obučavanja izvan porodičnog konteksta s ciljem razvijanja vještina potrebnih za razvijanje spremnosti za školske obaveze i pripreme za ulazak u osnovno školovanje.
- **Nivo niži od osnovnog (ISCED, A nivo 0)** -široki nivo stečenog obrazovanja koji pokriva neučestvovanje u obrazovanju, određen stepen učestvovanja u ranom obrazovanju i/ili određeni stepen učestvovanja u osnovnom obrazovanju.
- **Osnovno obrazovanje (ISCED nivo 1)** - osnovno obrazovanje pruža aktivnosti učenja i obrazovanja najčešće s ciljem da se učenicima pruže osnovne vještine čitanja, pisanja i matematike (odnosno matematičke pismenosti i računanja), te uspostavljanje čvrstog osnova za učenje i dobro razumijevanje ključnih oblasti znanja i ličnog razvoja, uz pripremanje za više osnovno obrazovanje. Osnovni cilj je učenje na osnovnom nivou složenosti s malim stepenom (ili bez) specifičnosti.
- **Srednje obrazovanje (ISCED nivoi 2-3)** - srednje obrazovanje pruža aktivnosti učenja i obrazovanja koje se nadograđuju na osnovno obrazovanje i priprema za prvi ulazak na tržište rada ali i poslije-srednjoškolsko ne-visoko i visoko obrazovanje. Uopšteno, ciljevi

srednjoškolskog obrazovanja odnose se na učenje na srednjem nivou složenosti. ISCED razlikuje niže i više srednje obrazovanje.

- **Niže srednje obrazovanje (ISCED nivo 2)** - programi na ISCED nivou 2, ili "niže srednje" obrazovanje, obično su namijenjeni nadogradnji osnovnom obučavanju i procesima učenja koji počinju na ISCED nivou 1. Obično je obrazovni cilj postavljanje osnova za doživotno učenje i razvoj pri čemu bi obrazovni sistemi mogli sistemski proširiti dalje obrazovne mogućnosti. Programi na ovom nivou obično su organizovani na osnovu predmetno usmjerenog kurikuluma, uz uvođenje teoretskih koncepata u velikom broju predmeta.
- **Više srednje obrazovanje (ISCED nivo 3)** - programi na ISCED nivou 3, ili "više srednje" obrazovanje, obično su namijenjeni završavanju srednjeg obrazovanja i pripremi za visoko obrazovanje, ili pružanju vještina bitnih za zapošljavanje, ili objema mogućnostima. Programi na ovom nivou pružaju studentima raznovrsnije, specijalizovanije i detaljnije podučavanje od programa na nivou nižeg srednjeg obrazovanja (ISCED nivo 2). Raznovrsniji su, s povećanim brojem izbornih aktivnosti i usmjerenja.
- **Poslije-sekundarno (ne-visoko) obrazovanje (ISCED nivo 4)** - poslije-sekundarno ne-visoko obrazovanje pruža aktivnosti učenja i obrazovanja koje se nadograđuju na srednje obrazovanje i lica pripremaju kako za ulazak na tržište rada tako i za visoko obrazovanje. Ciljnu grupu najčešće čine lica koja su završila više srednje obrazovanje (ISCED nivo 3) i koja žele povećati mogućnosti za ulazak na tržište rada ili pristup visokom obrazovanju. Programi često nisu znatno napredniji od programa višeg srednjeg obrazovanja jer najčešće služe proširenju a ne produbljivanju znanja, vještina i kompetencija, zato se zasniva na učenju nešto nižeg nivoa složenosti koji je tipičan za visoko obrazovanje.
- **Visoko obrazovanje (ISCED nivoi 5-8)** je nadogradnja srednjem obrazovanju i pruža aktivnosti učenja u specijalizovanim obrazovnim oblastima. Cilj je učenje na visokom nivou složenosti i specijalizacije. Visoko obrazovanje uključuje i ono što se obično podrazumijeva pod akademskim obrazovanjem, iako je kao pojam nešto šire jer uključuje i napredno stručno ili stručno obrazovanje.

#### TRAJANJE

- **Akadska godina** je godišnji period nastave ili ispita tokom kojih učenici odnosno studenti pohađaju nastavu ili polažu završne ispite, a da se pritom u obzir ne uzimaju kraći periodi praznika. Može trajati kraće od 12 mjeseci, ali najčešće ne kraće od 9 mjeseci. Moguće su razlike prema nivoma obrazovanja ili prema različitim vrstama obrazovnih ustanova u zemlji. Naziva se i *školskom godinom*, uglavnom za obrazovne nivoe koji prethode visokom obrazovanju.
- **Kumulativno trajanje** je ukupno teoretsko trajanje niza obrazovnih programa. Prema ISCED-u, kumulativno trajanje od početka ISCED nivoa 1 ili 3 ili od početka visokog obrazovanja često je nepohodno u svrhu klasifikovanja obrazovnog programa.
- **Minimalno trajanje** je minimalno teoretsko trajanje određenog obrazovnog programa u svrhu klasifikovanja programa prema određenom ISCED nivou ili za određivanje završavanja ili djelomičnog završavanja određenog ISCED nivoa.
- **Teoretsko trajanje** je vrijeme, izraženo u akademskim godinama, koje je potrebno za izvođenje obrazovnog programa uz pretpostavku da se program pohađa redovno.
- **Tipično trajanje** je vrijeme, izraženo u akademskim godinama, koje je potrebno da učenici odnosno studenti uspješno završe obrazovni program, uz pretpostavku da se program pohađa redovno.

#### OBLAST OBRAZOVANJA

- **Oblast obrazovanja** je širok domen, grana ili područje sadržaja pokrivenog obrazovnim programom, predmetom ili modulom. Često se naziva "predmetom" ili "disciplinom" ili "područjem izučavanja".

## Aneks 4. Odnosi između nivoa ISCED 2011 i ISCED 1997

Ovo poglavlje opisuje odnos između ISCED nivoa u klasifikaciji ISCED 2011 i u ranijoj verziji, ISCED 1997. U ISCED 2011, nivo 0 pokriva rano obrazovanje za sve uzraste, uključujući vrlo malu djecu. Programi su klasifikovani u dvije kategorije, u zavisnosti od nivoa kompleksnosti sadržaja obrazovnog programa: rani razvoj i obrazovanje (šifra 010) i preprimarno obrazovanje (šifra 020). Programi ranog razvoja i obrazovanja (šifra 010) osmišljeni su za djecu mlađu od tri godine. Ta kategorija je prvi put uvedena u ISCED 2011 te zbog toga ne postoji odgovarajuća kategorija u ISCED 1997. Predprimarno obrazovanje (šifra 020) odgovara nivou 0 u ISCED 1997.

*Nivo 1, primarno obrazovanje, u ISCED 2011 odgovara nivou 1 u ISCED 1997.*

*U ISCED 2011 nivoi 2 i 3, niže sekundarno i više sekundarno obrazovanje, uglavnom odgovaraju nivoima 2 i 3 u ISCED 1997.*

Ipak, zbog pojašnjanih glavnih i sporednih kriterijuma, ISCED 2011 može se primjenjivati različito od ISCED 1997 (tj. neki programi su klasifikovani na različitim nivoima nego što su bili). Takve razlike mogu imati uticaj na vremenske serije podataka u nekim zemljama. ISCED 2011 pojednostavljuje komplementarne dimenzije na ISCED nivou 2 i 3, u poređenju sa 1997. Programska orijentacija u ISCED 2011 razlikuje se samo u stručnim i opštim programima. ISCED 1997 klasifikuje predstručno obrazovanje posebno. Takvi programi ne daju kvalifikacije relevantne za tržište i trenutno su uglavnom klasifikovani kao opšte obrazovanje. ISCED 2011 identifikuje samo jednu grupu programa koja daje pristup višim ISCED nivoima. Radi poređenja, ISCED 1997 razlikuje obrazovanje na višim ISCED nivoima kao kategorije A i B, u zavisnosti od tipa daljeg obrazovanja. U ISCED 2011, kategorija „završavanje nivoa uz pristup višim ISCED nivoima“ odgovara kombinovanim kategorijama A i B u ISCED 1997. U ISCED 2011 postoji podklasifikacija programa koji ne obezbjeđuju pristup višim ISCED nivoima u kategorijama: „djelimično završavanje nivoa“ i „završavanje nivoa“. Te dvije kategorije u ISCED 2011 obično odgovaraju kategoriji V, i na ISCED nivou 3 kategorijama „V kratko“ i „V dugotrajno“ u ISCED 1997.

*U ISCED 2011 nivo 4, postsekundarno netercijalno obrazovanje, u velikoj mjeri odgovara nivou 4 u ISCED 1997.*

Ipak, programi koji omogućavaju kvalifikacije ekvivalentne višem sekundarnom opštem obrazovanju klasifikovani su kao nivo 3 u ISCED 2011. Isti programi često su klasifikovani kao nivo 4, u ISCED 1997. Zbog pojašnjavanja kriterijuma i potkriterijuma, ISCED 2011 može se sprovoditi različito od ISCED 1997. Takve razlike mogu imati uticaj na vremenske serije podataka u nekim zemljama. ISCED 2011 pojednostavljuje orijentacijske dimenzije na ISCED nivou 4, kao i na nivoima 2. Podkategorije u ISCED 2011: „pristup višim ISCED nivoima“ i „bez pristupa višim ISCED nivoima“ odgovaraju odrednicama A i B u ISCED 1997.

ISCED 2011 ima četiri nivoa tercijalnog obrazovanja, u poređenju sa dva nivoa u ISCED 1997.

*Nivoi 5, 6 i 7 u ISCED 2011 zajedno odgovaraju nivou 5 u ISCED 1997. Nivo 8 u ISCED 2011 odgovara nivou 6 u ISCED 1997.*

ISCED 2011 pojednostavljuje komplementarne dimenzije na tercijalnom ISCED nivou, u poređenju sa 1997. Na nivou 5 u ISCED 2011, stručni programi razlikuju se od opštih programa u drugoj šifri. U ISCED 1997, ovakva razlika ne postoji. Mogućnost razlikovanja akademske i profesionalne orijentacije takođe je dozvoljena unutar ISCED-a na nivoima 6–8 u trenutku kada se međunarodno

dogovorene definicije razrade. Na nivoima 6 i 7, u ISCED 2011, treća šifra klasifikacije razlikuje programe u skladu sa trajanjem programa i pozicijom u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija u svrhu statističkih izračunavanja, kao što su upisi i stopa završavanja obrazovanja. U ISCED 1997, programska orijentacija ili 'tip programa' koristi se za potklasifikovanje ISCED 5A u programe prvog stepena, programe drugog i viših stepena (ISCED nivoi 6 i 7, kombinovani u ISCED 2011). Treća šifra programske klasifikacije čini razliku između prvog i drugog stepena ili viših stepena na oba nivoa.

**Tabela 1** Odnos između nivoa u verzijama ISCED 1997 i ISCED 2011.

<b>ISCED 1997</b>	<b>ISCED 2011</b>
-	ISCED 01
<b>ISCED 0</b>	ISCED 02
<b>ISCED nivo 1</b>	ISCED nivo 1
<b>ISCED nivo 2</b>	ISCED nivo 2
<b>ISCED nivo 3</b>	ISCED nivo 3*
<b>ISCED nivo 4</b>	ISCED nivo 4*
<b>ISCED nivo 5</b>	ISCED nivo 5
	ISCED nivo 6
	ISCED nivo 7
<b>ISCED nivo 6</b>	ISCED nivo 8

\* Sadržaj kategorije neznatno izmijenjen

**Tabela 2.** Odnos između ISCED 2011 i ISCED 1997 – detaljno. Nivoi 0–4

ISCED 2011					ISCED 1997			
Naziv nivoa	Nivo	Kategorija	Podkategorija	Bilješke o podkategorijama	Naziv nivoa	Nivo	Pozicija	Orientacija
<b>Rani razvoj i obrazovanje</b>	0	01	010	Obrazovni programi za djecu ispod 3 godine starosti	Nije pokriveno u ISCED-u 1997			
<b>Preprimarno obrazovanje</b>		02	020		Preprimarno obrazovanje	0	n.p.	n.p.
<b>Primarno obrazovanje</b>	1	10	100		Primarno obrazovanje ili prva faza osnovnog obrazovanja	1	n.p.	n.p.
<b>Niže sekundarno obrazovanje</b>	2	24 opšte obraz.	241	Nedovoljno za završavanje nivoa ili djelimično završavanje, bez direktnog pristupa na više sekundarno obrazovanje	Niže sekundarno obrazovanje ili druga faza osnovnog obrazovanja	2	B	Opšte predstručno
			242	Djelimično završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na više sekundarno obrazovanje			B	
			243	Završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na više sekundarno obrazovanje			B	
			244	Završavanje nivoa, uz direktan pristup na više sekundarno obrazovanje			A/B	
	25 stručno obraz.	251	Nedovoljno za završavanje nivoa ili djelimično završavanje, bez direktnog pristupa na više sekundarno obrazovanje	B			Stručno	
		252	Djelimično završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na više sekundarno obrazovanje	B				
		253	Završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na više sekundarno obrazovanje	B				

			254	Završavanje nivoa, uz direktan pristup na više sekundarno obrazovanje			A/B	
<b>Više sekundarno obrazovanje</b>	3	34 opšte obraz.	341	Nedovoljno za završavanje nivoa ili djelimično završavanje i zbog toga bez direktnog pristupa na tercijalne programe	Više sekundarno obrazovanje	3	B	Opšte predstručno
			342	Djelimično završavanje nivoa i bez direktnog pristupa na tercijalne programe			B	
			343	Završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na prve tercijalne programe			B	
			344	Završavanje nivoa uz direktan pristup na prve tercijalne programe			A/B	
		35 stručno obraz.	351	Nedovoljno za završavanje nivoa ili djelimično završavanje, bez direktnog pristupa na tercijalne programe			B	Stručno
			352	Djelimično završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na tercijalne programe			B	
			353	Završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na prve tercijalne programe			B	
			354	Završavanje nivoa, uz direktan pristup na prve tercijalne programe			A/B	



<b>Post sekundarno- netercijalno</b>	4	44 opšta	441	Nedovoljno za završavanje nivoa i bez direktnog pristupa na tercijalne programe	Post-sekundarno netercijalno obrazovanje	4	B	Opšta /predstručna
			443	Završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na prve tercijalne programe			B	
			444	Završavanje nivoa, uz direktan pristup na prve tercijalne programe			A	
		45 stručna	451	Nedovoljno za završavanje nivoa i bez direktnog pristupa na tercijalne programe			B	Stručna
			453	Završavanje nivoa, bez direktnog pristupa na prve tercijalne programe			B	
			454	Završavanje nivoa, uz direktan pristup na prve tercijalne programe			A	

**Tabela 3.** Relacije između ISCED 2011 i ISCED 1997 (detaljno): Tercijalni nivoi

ISCED 2011					ISCED 1997				
Naziv nivoa	Nivo	Kategorija	Podkategorija	Bilješke o podkategorijama	Naziv nivoa	Nivo	Tip	Pozicija	Kumulativno trajanje u tercijalnom
<b>Kratkociklusni tercijalni</b>	5	54 opšta	541	Nedovoljno za završavanje nivoa	Tercijalno obrazovanje -prva faza	5	B	n.a.	< od 2 godine
			544	Dovoljno za završavanje nivoa		5	B	n.a.	< od 3 godine
		55 stručna	551	Nedovoljno za završavanje nivoa		5	B	n.a.	< od 2 godine
			554	Dovoljno za završavanje nivoa		5	B	n.a.	< od 3 godine
<b>Bečelor ili ekvivalent</b>	6	66 <sup>1)</sup> neodređena orijentacija	661	Nedovoljno za završavanje nivoa	5	A	srednja	< od 3 godine	
			665	Prvi stepen (3-4 godine)	5	A	prva	3-4 godine	
			666	Dugotrajni prvi stepen (>od 4 godine) bečelor ili ekvivalent	5	A	prva	> od 4 godine	
			667	Drugi ili viši stepen (nastavlja se na bečelor ili ekvivalent)	5	A	druga/viša	≥ od 4 godine	

<b>Master ili ekvivalent</b>	7	76 <sup>1)</sup> neodređena orijentacija	761	Nedovoljno za završavanje nivoa		5	A	srednja	< od 3 godine
			766	Dugotrajni prvi stepen (≥ od 5 godine) master ili ekvivalent		5	A	prva	≥ od 5 godine
			767	Drugi ili viši stepen (nastavlja se na bečelor ili ekvivalent)		5	A	druga/viša	≥ od 4-5 godine
			768	Drugi ili viši stepen (nastavlja se na master ili ekvivalent)		5	A	druga/viša	≥ od 6 godine
<b>Doktorski ili ekvivalent</b>	8	86 <sup>1)</sup> neodređena orijentacija	861	Nedovoljno za završavanje nivoa		6	n.a.	n.a.	n.a.
			864	Dovoljno za završavanje nivoa - programi koji vode direktno na doktorski	Tercijalno obrazovanje - druga faza	6	n.a.	n.a.	n.a.

<sup>1)</sup> Odnos za akademske i profesionalne programe na ISCED nivoima 6, 7 i 8 identične su onim programima gdje orijentacija nije određena.

**Izdaje i štampa Zavod za statistiku Crne Gore (MONSTAT)**

81000 Podgorica, IV Proleterske br. 2

telefon (+382) 20 230-811, faks (+382) 20 230-814

***Metodološko uputstvo pripremili:***

Snežana Remiković, Marijana Popović,  
Ana Vasiljević i Dragan Dubak

**Tel. +382-20-231 004**

*e-mail:* [contact@monstat.org](mailto:contact@monstat.org)

Tehnička urednica: Radmila Šišević